

N. R. MAST*

Zijn spaanplaatklachten werkelijk ongegrond?

In het augustusnummer van *Huisarts en Wetenschap* beschreven Van Duijn e.a. hun spaanplaatonderzoek, dat vervolgens breed werd uitgemeten in de landelijke pers. Naar het oordeel van de schrijver van de volgende reactie is op dat onderzoek wel het een en ander af te dingen: er heeft geen weging van de klachten plaatsgevonden, de ondervraagden konden geen eigen observaties melden, door de mogelijkheid om zich vóór de renovatie aan het formaldehyde te onttrekken, zal het te meten effect in een aantal gevallen kleiner zijn geworden, en het onderzoeksresultaat is strijdig met de feitelijke waarnemingen van velen, onder wie de eerste auteur van het artikel.

Autoriteit

Het artikel *Een onderzoek naar het bestaan van een spaanplaatsyndroom* door Van Duijn e.a.¹ leverde onder meer de volgende krantekoppen op: *Huisartsen: Klachten over spaanplaat ongegrond* en *Artsen wijzen spaanplaat als oorzaak hoofdpijn af*. Uit de artikelen spreekt vooral deernis met de Stichting Woningbouw Almere, omdat in een fors woningencomplex spaanplaat vervangen moest worden, op grond van klachten die bij nader onderzoek niet op formaldehyde (spaanplaatgas) terug te voeren zouden zijn.

Zelf kon ik dit meegevoel niet opbrengen. Ik ben lid van de thans niet meer actieve Werkgroep Spaanplaat in Hoorn. Actiegroepen plegen uitputtingsslagen te verliezen. Wel werd een behoorlijk inzicht in de spaanplaatproblemen ontwikkeld.

In Hoorn traden al ruim onder de norm van 0,1 ppm klachten op. Aangezien in het in *Huisarts en Wetenschap* gepubliceerde onderzoek concentraties van 0,15 tot 0,4 ppm vermeld werden, kwam het enquêteresultaat volstrekt ongehoofwaardig over. Medici beschikken over een grote autoriteit. De te verwachten gevolgen van het artikel zijn, dat individuen en actiegroepen die thans in strijd zijn met verhuurders, bouwers en overheden, voortaan ogenblikkelijk op het verkeerde been gezet

zullen worden, doordat met dit artikel wordt gewapperd. Tevens zullen nog meer huisartsen dan voorheen de spaanplaatklachten van hun patiënten niet onderkennen of niet serieus nemen. Tenslotte zal spaanplaat als bouw materiaal niet verder worden teruggedrongen, hetgeen de volksgezondheid regelrecht schaadt.

Om deze redenen voel ik mij genoodzaakt tot kritiek, niettegenstaande het feit dat ik het zeer waardeer dat er een onderzoek werd verricht. Ik zal in de volgende reactie trachten de waarde van het onderzoek van Van Duijn e.a. te relativeren.

Kritiek

In een gesprek met de eerste auteur bemerkte ik, tot mijn verbazing, dat hij er nog steeds van overtuigd is dat formaldehyde verantwoordelijk was voor vele klachten: zelf voelde hij een droge keel, en een van zijn twee kinderen moest in één bepaalde slaapkamer voortdurend hoesten. Anderzijds gelooft hij in het onderzoeksresultaat, dat bewijst dat er „wetenschappelijk” geen verband bestond tussen formaldehyde en de klachten.

De enige mogelijkheid om een dergelijke discrepantie te verklaren, is onderzoek en vraagstelling nog eens tegen het licht te houden. Punten van kritiek zijn dan:

- De onderzoekers hebben doelbewust vermeden om een relatie aan te geven

tussen vragen en woning. Men kan er uiteraard van uitgaan dat vragen suggestief werken. Maar de mensen moeten toch de gelegenheid krijgen om te melden of er een duidelijke verbetering is opgetreden. Moeilijk is aan te nemen dat geen meerderheid vrij objectief een mening zou kunnen uitspreken.

Dit punt is van belang, omdat iemand die problemen met formaldehyde heeft, bijvoorbeeld voortdurend zijn ramen wijd kan openzetten (vooral 's winters nogal een probleem) of in de badkamer kan gaan slapen; hij zal dan vrijwel geen verschijnselen melden, maar na het vervangen van het spaanplaat veel comfortabeler wonen. Anders dan bij het injecteren van medicijnen, kan de ondervraagde de te onderzoeken stof min of meer vermijden. Bij grote hinder kunnen de verschijnselen dus toch beperkt zijn.

- In het verlengde hiervan ligt dat het onjuist is, ervan uit te gaan dat de mensen werkelijk in 0,15 ppm tot 0,4 ppm formaldehyde (dus ver boven de norm) verbleven. Hierbij valt op te merken, dat bedlegerigen en babies en eventueel scholieren minder – of helemaal niet – kunnen uitwijken.

Hoe ligt overigens de concentratie aan formaldehyde na de behandeling? Niet alle spaanplaat is verwijderd. De ventilatie zal verminderd zijn.

- Bij formaldehyde in hoge concentraties is de onmiddellijke ellende duidelijk: tranenvloed, oogirritatie, hoesten, hoofdpijn, enzovoort. Bij lage concentraties behoeven deze verschijnselen bepaald niet allemaal op te treden, maar als de conclusie is *geen syndroom*, dan concluderen de meeste leken: *geen probleem*, en ook de overheid is leek.

- Het aantal gezinnen dat de vragen zowel voor als na de spaanplaatverwijdering beantwoordde, was gering. Als er nog een redelijke verdeling over de verschillende blootstellingsniveaus is overgebleven, dan was dat volstrekt toevallig. Niet de concentratie in de woning was van belang, maar of men die ellendige lijst weer en nog eens wilde invullen.

- Geen moeite werd gedaan om klachten te koppelen aan de verschillen in spanplaatoppervlak of de gemeten formaldehydeconcentratie per verblijfsruimte.

- De eerste auteur verzekerde mij dat er, anders dan in het artikel werd vermeld, slechts met ja of nee op de vragen

* Drs. Organische Chemie, Zwaag.

geantwoord kon worden. De mogelijkheid *af en toe* is bij de vraag *Heeft u soms hoofdpijn?* ook wel wat problematisch: ja of nee sluiten echter een weging van de verschijnselen totaal uit. Ik wil de consequenties hiervan toelichten met een voorbeeld, gebaseerd op twee hypothesen:

1. Formaldehyde veroorzaakt tussen de 0,1 en de 0,5 ppm voortdurende zware hoofdpijn en geen enkel ander verschijnsel.

2. Onder normale omstandigheden heeft iedereen af en toe op z'n minst lichte hoofdpijn, al of niet geholpen door nog een restje spaanplaat.

In beide gevallen zal iedereen voor en na de verwijdering van het spaanplaat met ja antwoorden op de vraag *Heeft u soms hoofdpijn?* Of het al of niet erg is, kan men nu eenmaal niet kwijt.

- Tegen de achtergrond van het voorafgaande kan tenslotte geconcludeerd worden dat de Vragenlijst Onderzoek Ervaren Gezondheidstoestand (VOEG) voor milieuklachten naar alle waarschijnlijkheid volstrekt onbruikbaar is.

Inbeelding

Het resultaat van de enquête is dat er geen syndroom is, en bovendien dat er geen enkel wetenschappelijk aantoonbaar verschil is tussen wel of geen spaanplaat. De onderzoeker kan weten dat er problemen zijn; hij zal moeten toegeven dat hij ten onrechte alarm heeft geslagen.

De auteurs hebben mijns inziens werkelijk moeite met een dergelijk probleem, gezien het feit dat aan het einde van het stuk wordt opgemerkt: „Klachten van mensen in een situatie van milieuverontreiniging zijn niet minder reëel, dan klachten van zieke mensen...” De aangevoerde redenen tot klachten worden vervolgens aangeduid met: „Vier componenten spelen een rol: somatogene, psychogene en vooral iatrogene en sociogene factoren”. In het algemeen zal echter uit deze termen worden geconcludeerd: maak de klager duidelijk dat de zaak op inbeelding berust en formaldehyde levert beneden de 0,4 ppm geen problemen op.

En zo kwam het dan ook in de kranten.

¹ Van Duijn NP, De Haan J, Kanis HW. Een onderzoek naar het bestaan van een spaanplaatsyndroom. *Huisarts en Wetenschap* 1985; 28: 260-3.

Naschrift

In wezen betreft Mast het maatschappelijk effect van ons artikel. Hij vindt de patiënt aan zijn zijde die boos opbelde met de opmerking, dat we het maar over moesten doen om aan te tonen dat hij wel degelijk heel veel klachten had van dat spaanplaat. Daarnaast heeft Mast een aantal methodologische opmerkingen. We wijzen er op dat dit twee niet gelijksoortige discussies zijn.

Het maatschappelijk effect via de publicaties in de pers hebben we zoveel mogelijk proberen bij te sturen door journalisten van repliek te dienen die niets liever wilden dan ons uitspraken in de mond te leggen als „het was dus suggestie” en „die 20 miljoen was dus weggegooid geld”. De *Telegraaf* (17 augustus 1985) heeft dat ook goed begrepen blijkens de kop *Huisarts vreest misbruik van spaanplaatonderzoek*. Dat andere kranten op hun eigen wijze aan de haal gaan met het ANP-bericht, is ons niet te verwijten, zeker niet omdat wij niet de hand hebben gehad in het persbericht, noch in het ANP-bericht. Wat de pers doet met wetenschappelijk onderzoek, is de verantwoordelijkheid van de pers en de lezers.

Resteert de methodologische kritiek. Dat mensen in Hoorn ook onder de norm van 0,1 ppm klachten hadden, en dat mensen in Almere onder die norm juist geen klachten meer zeiden te hebben, is belangwekkend maar geen argument tegen ons onderzoek. Het doel is geweest dergelijke subjectieve interpretaties van klachten te objectiveren.

De vraag was hoe objectief verontruste bewoners zijn in het uiten en interpreteren van klachten. Wij laten zien dat bij deze methode geen effect te meten is van de verwijdering van het spaanplaat. *Van de Water* vindt evenmin effect, terwijl drie andere publicaties, waarbij de respondenten wél verontrust zijn en wél weet hebben van het verwachte effect, een duidelijk verband beschrijven tussen spaanplaat en klachten. Alle auteurs maken gebruik van betrekkelijk eenvoudige vragenlijsten die ze zelf hebben verzonden en niet, zoals wij, van een elders gevalideerde lijst als de VOEG. We weten wel hoe het idealiter zou kunnen: met klachtendagboeken, persoonlijke interviews, bijhouden hoe lang elk individu in welke ruimte verblijft, hoeveel waar gerookt, gestookt

en geventileerd wordt, en medische controle van elke opgegeven verkoudheid. Zeker, zo kan het, maar dit is niet eenvoudig te realiseren.

Op twee manieren is ons negatieve resultaat toch nog te interpreteren als: een formaldehyde-effect is niet uitgesloten. Banale klachten kunnen ten onrechte aan formaldehyde worden geweten, maar even goed kunnen die klachten ten onrechte aan een slecht humeur en een verkoudheid worden geweten. De suggestie van Mast, dat de interpretatie van klachten door de mensen zelf een belangrijk, misschien wel objectiveerbaar gegeven is, valt inderdaad te overwegen. Het zal geen eenvoudige taak zijn dit idee te toetsen. Dat spaanplaatklachten suggestie zijn, is door ons niet beweerd en ook onwaarschijnlijk, gezien de complexiteit van het fenomeen klagen.

Een tweede mogelijkheid is, dat formaldehyde-expositie leidt tot sensibilisatie die lang aanhoudt. Voor deze gesensibiliseerde mensen is de norm van 0,1 ppm dan veel te hoog. Experimentele blootstelling aan formaldehyde is de enige manier om dit uit te zoeken. Dergelijk onderzoek lijkt ons vruchtbaar. Bevolkingsonderzoek bij spaanplaataffaires raden we iedereen af. Actiegroepen kunnen hun tijd beter besteden en onderzoekers lopen groot gevaar zich te verslikken.

N. P. van Duijn,
J. de Haan,
H. W. Kanis

AIDS-Infolijn

Op 2 september 1985 is een AIDS-infolijn van start gegaan. Het doel van deze AIDS-infolijn is het telefonisch verstrekken van informatie en advies aan mensen met vragen over c.q. angst voor AIDS. In het algemeen is het contact met de beller kort en informatief. Voor begeleiding en hulp kan de beller worden aangeraden contact op te nemen met een van de instanties op het gebied van het maatschappelijk werk of de (geestelijke) gezondheidszorg. De AIDS-infolijn is elke werkdag bereikbaar van 15.00 tot 20.00 uur via de telefoonnummers 020-244244/5.